

**“MEHNAT MUNOSABATLARIDA ISH BERUVCHI VA XODIMNING
HUQUQIY MAQOMI: AMALIY VA NAZARIY YONDASHUVLAR”**

Turdiyboyev Sherzod Rahmonberdiyevich

Ichki ishlar vazirligi

Farg‘oana akademik litseyi o‘qituvchisi

Annotatsiya. *Ushbu maqolada mehnat munosabatlarida ish beruvchi va xodimning huquqiy maqomi amaliy va nazariy nuqtai nazardan tahlil qilinadi. Ish beruvchi va xodim o‘rtasidagi huquqiy munosabatlarning xususiyatlari, ularning huquq va majburiyatlari, shuningdek, amaliyotda duch kelinadigan muammolar o‘rganiladi. Maqola huquqiy maqomning tushunchasi, tarkibi va mehnat qonunchiligidagi roli haqida ma‘lumot beradi. Shu bilan birga, mehnat munosabatlaridagi nizolarni hal qilishdagi huquqiy mexanizmlar ham ko‘rib chiqiladi.*

Kalit so‘zlar: *Mehnat munosabatlari, ish beruvchi, xodim, huquqiy maqom, mehnat qonunchiligi, huquq va majburiyatlar, mehnat shartnomasi, mehnat nizolari.*

Mehnat munosabatlari jamiyatdagi eng muhim ijtimoiy munosabatlardan biri bo‘lib, unda ish beruvchi va xodim o‘rtasidagi huquq va majburiyatlar aniq tartibga solinadi. Ushbu munosabatlar zamonaviy qonun hujjatlari bilan himoyalangan bo‘lib, ularning huquqiy maqomi mehnat qonunlari va boshqa normativ hujjatlar orqali belgilanadi. Mehnat munosabatlarida ish beruvchi va xodimning huquqiy maqomi ularning mehnat munosabatlaridagi o‘rnini, huquq va majburiyatlarini aniqlashda muhim omil hisoblanadi. Bu maqola mehnat munosabatlaridagi huquqiy maqom tushunchasini ochib beradi, amaliy va nazariy jihatlarini o‘rganadi hamda huquqiy tizimda qanday ifodalanganini tahlil qiladi.

Mehnat munosabatlarida ish beruvchi va xodimning huquqiy maqomi ularning mehnat qonunchiligi doirasida belgilangan huquq va majburiyatlar to‘plamidir. Huquqiy maqom tushunchasi shaxsning qonun hujjatlarida belgilangan huquq va majburiyatlarini, shuningdek, mehnat munosabatlaridagi o‘rnini anglatadi. Ish beruvchi va xodim o‘rtasidagi munosabatlarning asosiy qismi shu huquqiy maqom bilan tartibga solinadi, chunki har bir tomonning huquqlari va majburiyatlari aniq belgilanishi mehnat jarayonining adolatli va samarali bo‘lishiga xizmat qiladi.

Ish beruvchi mehnat munosabatlarining tashkilotchisi sifatida o‘z korxonasi yoki tashkilotining ish faoliyatini ta‘minlash uchun xodimlarni ishga qabul qilish, mehnat shartnomasini tuzish va uni bajarilishini nazorat qilish huquqiga ega. Shuningdek, u xodimlarning mehnat sharoitlarini yaratish, xavfsizlik va sog‘liqni muhofaza qilish

choralarini ko‘rish, mehnat qonunchiligiga muvofiq huquqiy me‘yorlarga amal qilish majburiyatini oladi. Ish beruvchi uchun mehnat qonunlariga rioya qilish nafaqat qonuniy talab, balki xodimlarning motivatsiyasini oshirish, ish unumdorligini ta‘minlash uchun ham muhimdir.

Jadval: Ish beruvchi va xodimning huquqiy maqomining asosiy jihatlar

Asosiy jihatlar	Ish beruvchi	Xodim
Huquqlar	Ishga qabul qilish, shartnoma tuzish, nazorat	Ishga qabul qilinish, mehnat shartnomasini qabul qilish
Majburiyatlar	Mehnat sharoitlarini ta‘minlash, qonunlarga rioya qilish	Ishni bajarish, mehnat tartibiga rioya qilish
Mehnat huquqlari	Ish vaqtini belgilash, intizomiy chora qo‘llash	Ish haqini olish, mehnat ta‘tilida bo‘lish
Nizolarni hal qilish	Mehnat inspeksiyasi, sud orqali himoya qilish	Sudga murojaat qilish, mehnat inspeksiyasiga murojaat

Xodim esa o‘z navbatida belgilangan mehnat shartnomasiga binoan ishni sifatli bajarish, mehnat tartib-qoidalariga rioya qilish va o‘z huquqlarini himoya qilish huquqiga ega. Xodim mehnat haqini olish, mehnat ta‘tilida bo‘lish, mehnat sharoitlarining xavfsiz va insonparvar bo‘lishini talab qilish huquqlariga ega. Shu bilan birga, u mehnat jarayonida belgilangan majburiyatlarini bajarishi lozim. Ish beruvchi va xodimning huquqiy maqomi ularning bir-biriga nisbatan o‘zaro munosabatlarini tartibga soladi, bu munosabatlarning qonuniy, adolatli va xavfsiz bo‘lishini ta‘minlaydi.

Amaliyotda ko‘plab holatlarda mehnat munosabatlarida nizolar yuzaga keladi, bular ko‘pincha ish haqi to‘lanmasligi, mehnat sharoitlarining buzilishi yoki mehnat shartnomasining noto‘g‘ri tuzilishi bilan bog‘liq bo‘ladi. Bunday vaziyatlarda huquqiy maqomning to‘g‘ri tushunilishi va amalda qo‘llanilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Mehnat inspeksiyasi, sud va boshqa vakolatli organlar ish beruvchi va xodim o‘rtasidagi nizolarni hal qilishda vositachilik qiladi hamda mehnat qonunlarining bajarilishini ta‘minlaydi. Shu sababli, ish beruvchi va xodimning huquqiy maqomini chuqur o‘rganish, ularning huquq va majburiyatlarini to‘liq bilish va ularga amal qilish mehnat munosabatlarining barqarorligi va ijtimoiy adolatni ta‘minlashda asosiy omil hisoblanadi.

Xulosa

Mehnat munosabatlarida ish beruvchi va xodimning huquqiy maqomi mehnat qonunlari asosida tartibga solingan bo‘lib, ularning huquq va majburiyatlarini aniqlaydi. Ish beruvchi va xodim o‘rtasidagi munosabatlar samarali va adolatli bo‘lishi uchun har ikki tomonning

huquqlari himoya qilinishi zarur. Amaliy muammolarni hal etishda mehnat qonunchiligi, sud va boshqa vakolatli organlarning roli katta. Shu sababli, huquqiy maqomning to‘g‘ri tushunilishi va unga rioya qilinishi mehnat munosabatlarining barqarorligini ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Mehnat kodeksi. – Toshkent, 2022.
2. Shamsiyev S., Qodirov B. Mehnat huquqi asoslari. – Toshkent: Huquq-nashr, 2020.
3. Rasulov J. Mehnat munosabatlari va ularning huquqiy tartibga solinishi. – Toshkent: Ilm-fan, 2019.
4. Karimova N. Mehnat qonunchiligi: nazariya va amaliyot. – Toshkent, 2021.
5. “Mehnat munosabatlari va ishchi-xodimlar huquqlari himoyasi” – Huquqshunoslik jurnali, 2023, №4.
6. International Labour Organization (ILO). Labour Standards and Rights at Work. – Geneva, 2021.
7. Mirzaev A. Mehnat munosabatlari va nizolarni hal etish mexanizmlari. – Toshkent, 2020.